

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Гомона Олександра Вікторовича
на тему: «ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ВИРОБНИЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ»

представлену на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 073 «Менеджмент»
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

Актуальність теми дисертації. Інституційне забезпечення є ключовим чинником, що визначає правила функціонування аграрного виробництва, регулює взаємодію між економічними агентами, а також формує стимули до ефективного використання ресурсів і впровадження інновацій. У його структурі виокремлюються сукупність формальних інститутів (законодавство, державну аграрну політику, систему державної підтримки, регуляторні механізми) та неформальних інститутів (норми, традиції, ділову культуру, рівень довіри), які в сукупності впливають на процес прийняття управлінських рішень і результати виробничої діяльності.

Особливої актуальності дослідження набуває у контексті євроінтеграційних процесів, гармонізації національної аграрної політики з вимогами ЄС, впровадження стандартів сталого розвитку, екологізації виробництва та цифровізації аграрного сектору. Це потребує переосмислення існуючих інституційних механізмів управління виробничою діяльністю та їх адаптації до нових умов функціонування аграрної економіки.

Водночас вітчизняна практика свідчить про наявність низки інституційних дисфункцій: нестабільність нормативно-правового середовища, обмежений доступ до фінансових ресурсів, недосконалість механізмів державної підтримки, асиметрію інформації, високий рівень трансакційних витрат. Це знижує ефективність управління виробничими процесами та стримує розвиток сільськогосподарських підприємств.

Поглиблення теоретико-методичних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо формування ефективного інституційного забезпечення управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств є важливим науковим завданням, вирішення якого сприятиме підвищенню ефективності аграрного виробництва, зміцненню продовольчої безпеки держави та забезпеченню сталого розвитку аграрного сектору в умовах сучасних трансформацій.

Зв'язок роботи з державними науковими (галузевими) програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-

дослідної роботи Білоцерківського національного аграрного університету, зокрема в рамках ініціативної теми «Формування системи продовольчого забезпечення населення в контексті повоєнного відновлення економіки України» (державний реєстраційний № 0123U104509). У ході дослідження автором розроблено та науково обґрунтовано інституційні підходи до управління виробничою діяльністю суб'єктів аграрного підприємництва, орієнтовані на підвищення результативності виробництва сільськогосподарської продукції та зміцнення стійкості аграрного сектору.

Отримані результати дослідження поглиблюють теоретико-методичні засади інституційного забезпечення управління виробничими процесами в аграрному секторі, а також формують практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів взаємодії держави, бізнесу та інституційної інфраструктури. Запропоновані підходи спрямовані на зниження трансакційних витрат, підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств, активізацію інноваційної діяльності та забезпечення адаптивності сільськогосподарських виробників до умов нестабільного зовнішнього середовища.

Наукова новизна досліджень і практична цінність отриманих результатів дисертаційної роботи. У дисертаційному дослідженні Гомона О. В. отримано комплекс нових наукових результатів, що мають вагоме теоретичне та прикладне значення. Автором обґрунтовано та сформульовано положення, які характеризуються науковою новизною та спрямовані на поглиблення теоретико-методичних засад інституційного забезпечення управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств.

Удосконалено:

- підхід до структуризації інституційного середовища управління виробничою діяльністю підприємств корпоративного сектору аграрної економіки шляхом виокремлення його функціональної багаторівневої побудови та уточнення механізмів впливу на управлінські рішення з урахуванням галузевих особливостей і воєнних ризиків;

- аналітичний інструментарій оцінювання інституційного середовища аграрного бізнесу через урахування структурних змін у складі сільськогосподарських підприємств, впливу воєнних шоків та асиметрії доступу до державної підтримки, що дозволило виявити консолідаційні тенденції післявоєнного відновлення та притаманні йому інституційні обмеження;

- підхід до ідентифікації інституційних дисфункцій управління виробничою діяльністю підприємств корпоративного сектору на основі інтеграції фінансових, виробничих і управлінських індикаторів, що дало змогу обґрунтувати

домінування адаптаційної моделі «самострахування» над інвестиційно орієнтованим розвитком;

- інституційний інструментарій підвищення ефективності управління виробничою діяльністю підприємств корпоративного сектору аграрної економіки шляхом поєднання цифрових управлінських рішень, економіко-математичного моделювання, контрактних і страхових механізмів, що забезпечує перехід від реактивного до превентивного управління ризиками.

Набули подальшого розвитку:

- наукові положення інституційного та неоінституціонального підходів до управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств шляхом їх адаптації до умов воєнної та післявоєнної нестабільності, що дозволило обґрунтувати інституційне управління як резильєнтно орієнтовану модель, спрямовану на поетапний перехід від виживання до відновлення виробництва;

- методичний інструментарій дослідження інституційного забезпечення управління виробничою діяльністю суб'єктів аграрного підприємництва через поєднання інституційного й транзакційного аналізу зі статистичними, економетричними та сценарно-модельними методами, що забезпечує комплексний аналіз інституційних чинників на макро-, мезо- та мікрорівнях;

- положення щодо впливу інституційних чинників на практику управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств шляхом кількісного обґрунтування змін у спеціалізації виробництва, технологічній інтенсивності та фінансовій поведінці в умовах воєнної невизначеності;

- концептуальні засади вдосконалення інституційного забезпечення управління виробничою діяльністю підприємств корпоративного сектору на основі інтеграції цифровізації, ризик-орієнтованого регулювання та інститутів знань, ефективність яких підтверджено сценарними оцінками зростання продуктивності праці;

- підходи до обґрунтування стратегічних напрямів розвитку інституційного середовища управління аграрним бізнесом у післявоєнний період на основі рейтингово-індексної оцінки інституційної ефективності, що дозволило кількісно довести переваги системної інституційної модернізації порівняно з інерційними та адаптаційними сценаріями.

Практична цінність отриманих результатів полягає у можливості їх використання сільськогосподарськими підприємствами, органами державного управління та галузевими інституціями для підвищення ефективності управління виробничою діяльністю, зниження ризиків господарювання, оптимізації використання ресурсного потенціалу та формування стійких моделей розвитку аграрного бізнесу в умовах воєнної та післявоєнної трансформації економіки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

У дисертаційному дослідженні Гомона О. В. ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій характеризується високим рівнем та підтверджується комплексним використанням сучасного методичного інструментарію, широкою інформаційною базою й логічною узгодженістю отриманих результатів.

Теоретичні положення дослідження базуються на фундаментальних засадах інституціональної та неінституціональної економічної теорії, зокрема концепціях трансакційних витрат, теорії контрактів, прав власності та стратегічного управління, що забезпечує належний рівень їх наукової аргументованості. Узагальнення наукових підходів здійснено з урахуванням праць як зарубіжних, так і вітчизняних учених, що дозволило сформувати цілісну теоретичну основу дослідження інституційного забезпечення управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств.

Обґрунтованість наукових результатів забезпечується застосуванням системного, структурно-функціонального та інституційного підходів, а також використанням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Зокрема, у роботі застосовано економіко-статистичні, порівняльні, індексні, економетричні методи, методи групування, а також сценарний аналіз і експертні оцінки, що дало змогу здійснити всебічну оцінку інституційного середовища та практики управління виробничою діяльністю підприємств аграрного сектору.

Достовірність отриманих результатів підтверджується використанням репрезентативної інформаційної бази, яка включає офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, нормативно-правові акти, аналітичні матеріали та результати власних досліджень автора. Це забезпечило об'єктивність аналітичних висновків та їх відповідність реальним процесам функціонування аграрного сектору.

Висновки та рекомендації дисертаційної роботи є логічним узагальненням результатів теоретичних і емпіричних досліджень, узгоджені з поставленою метою та завданнями, а також ґрунтуються на виявлених закономірностях розвитку інституційного середовища управління виробничою діяльністю. Запропоновані автором підходи та інструменти пройшли апробацію та частково впроваджені у практичну діяльність сільськогосподарських підприємств, що свідчить про їх практичну значущість і прикладну цінність.

Апробація результатів дослідження, повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих наукових працях. Основні наукові положення, результати та висновки дисертаційного дослідження Гомона О. В. пройшли належну апробацію на науково-практичних заходах різного рівня, що свідчить про їх наукову обґрунтованість, актуальність та практичну значущість. Зокрема,

результати дослідження були представлені та обговорені на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, де отримали позитивну оцінку наукової спільноти, а також були уточнені та доповнені з урахуванням фахових дискусій.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх відображенням у наукових публікаціях автора. Основні результати дослідження опубліковано у 10 наукових працях загальним обсягом 2,95 друк. арк., з яких 2,13 друк. арк. належать автору особисто. Зокрема, 6 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у науковому виданні, що індексується в міжнародній наукометричній базі Scopus, а також 3 публікації представлені у вигляді тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Опубліковані праці повною мірою відображають зміст дисертаційного дослідження, його теоретичні, методичні та прикладні аспекти, а також отримані наукові результати. У публікаціях висвітлено ключові положення щодо інституційного забезпечення управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств, методичні підходи до його оцінювання, а також напрями вдосконалення інституційного середовища в умовах воєнної та післявоєнної трансформації економіки.

Аналіз структури та змісту дисертації. Структура дисертаційної роботи Гомона О. В. є логічно побудованою, внутрішньо узгодженою та повністю відповідає меті, завданням і предмету дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, що забезпечує послідовне розкриття теоретичних, аналітичних і прикладних аспектів досліджуваної проблематики.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, охарактеризовано методи дослідження, інформаційну базу, апробацію результатів і структуру роботи. Вступна частина відзначається чіткістю формулювань і відповідністю вимогам до дисертаційних досліджень.

Перший розділ «Теоретико-методичні засади інституційного забезпечення управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств» присвячений систематизації наукових підходів до досліджуваної проблеми. У ньому розкрито економічну сутність інституційного підходу, його еволюцію в межах класичного інституціоналізму та неоінституціональної теорії, визначено склад, функції та механізми впливу інституційного середовища на управління виробничою діяльністю. Значну увагу приділено обґрунтуванню методичних підходів та інструментарію дослідження, що формують наукову основу для подальшого аналізу.

Другий розділ «Аналіз сучасного стану інституційного забезпечення управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств» має аналітичний характер і спрямований на оцінку функціонування інституційного середовища в аграрному секторі України. У розділі здійснено комплексний аналіз інституційних умов діяльності підприємств, досліджено практику управління виробничими процесами з урахуванням інституційних чинників, а також виявлено основні інституційні дисфункції, що впливають на ефективність і стійкість виробничої діяльності. Аналітичні висновки базуються на використанні статистичних даних, економіко-математичних методів і порівняльного аналізу.

Третій розділ «Напрями вдосконалення інституційного забезпечення управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств в умовах трансформації економіки» має прикладний характер. У ньому обґрунтовано концептуальні засади вдосконалення інституційного середовища, запропоновано інституційні інструменти підвищення ефективності управління виробничою діяльністю, а також визначено стратегічні напрями розвитку інституційного забезпечення аграрного бізнесу в умовах післявоєнного відновлення. Запропоновані рекомендації відзначаються практичною спрямованістю та враховують сучасні виклики розвитку аграрного сектору.

Висновки узагальнюють основні результати дослідження, відображають досягнення поставленої мети та вирішення наукових завдань, містять теоретичні узагальнення і практичні рекомендації.

Структура дисертації є чіткою, логічною та послідовною: кожен розділ органічно пов'язаний з попереднім і забезпечує поступовий перехід від теоретичного обґрунтування до аналітичної оцінки та розроблення практичних рекомендацій. Зміст роботи відповідає заявленій темі, а виклад матеріалу характеризується системністю, аргументованістю та належним рівнем наукової глибини.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження Гомона О. В. виконано з дотриманням основних принципів академічної доброчесності, що підтверджується належним рівнем наукової етики, коректністю використання джерельної бази та самостійністю отриманих результатів. У роботі чітко розмежовано власні наукові напрацювання автора та запозичені положення інших дослідників, на які здійснено відповідні посилання, що відповідає вимогам чинного законодавства та нормативним документам у сфері вищої освіти.

Виклад матеріалу характеризується відсутністю ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження. Усі наукові положення, висновки та рекомендації є результатом самостійної роботи автора, що також підтверджено у тексті дисертації. Використання ідей, наукових

підходів і результатів інших учених здійснюється з дотриманням принципів наукової доброчесності, із належним цитуванням та бібліографічним оформленням.

Дисертаційна робота та публікації автора відповідають принципам академічної доброчесності, а отримані результати можуть вважатися оригінальними, достовірними та такими, що мають наукову і практичну цінність.

Дискусійні положення і зауваження до змісту та оформлення дисертації. Водночас, за достатньо високого наукового рівня дисертаційної роботи Гомона О. В., її логічної структури та обґрунтованості отриманих результатів, окремі положення мають дискусійний характер і потребують уточнення, а саме:

1. У теоретичній частині, зокрема в підрозділі 1.2, доцільним було б більш глибоко розкрити роль інституцій довіри, соціального капіталу та неформальних норм як чинників координації управлінських рішень і зниження трансакційних витрат у аграрному секторі. Це дозволило б посилити поведінковий та соціально-інституційний вимір дослідження.

2. У підрозділі 1.3 дискусійним є підхід до формування інтегральної оцінки інституційного середовища, зокрема в частині обґрунтування вагових коефіцієнтів і процедур нормування показників, що знижує відтворюваність запропонованої методики. Додатково доцільно було б подати алгоритм розрахунку інтегрального показника у вигляді формалізованої моделі або покрокової процедури.

3. У підрозділі 2.1 доцільно було б розширити порівняльний аналіз за рахунок включення міжнародних (зокрема європейських) індикаторів, що дозволило б більш ґрунтовно оцінити рівень інституційного розвитку та підсилити аналітичні висновки. Зокрема, доцільним є використання показників OECD або WorldBank для зіставлення інституційної ефективності.

4. У підрозділі 2.3 обґрунтовано наявність інституційних обмежень, однак потребує посилення кількісна оцінка їх впливу на ключові показники ефективності (рентабельність, продуктивність), що підвищило б переконливість результатів. Доцільно було б застосувати економетричне моделювання або кореляційно-регресійний аналіз для підтвердження встановлених залежностей.

5. У підрозділі 3.2 запропоновані заходи мають практичну цінність, однак окремі з них потребують більш детальної конкретизації механізмів реалізації та оцінювання їх економічної ефективності. Зокрема, доцільно було б навести приклади розрахунку економічного ефекту від впровадження цифрових або ризик-орієнтованих інструментів.

6. Практичні рекомендації, сформульовані у 3 розділі, варто було б додатково структурувати за часовими горизонтами впровадження (коротко-,

середньо- та довгостроковими), що сприяло б їх більш ефективному використанню в системі стратегічного та операційного управління сільськогосподарськими підприємствами.

7. Представлена класифікація воєнних кейсів (додаток В.2) у логіці моделі «Вживання → Адаптація → Резильєнтність → Відновлення» є методично обґрунтованою, однак доцільно більш чітко визначити критерії віднесення кожного кейсу до відповідної стадії моделі.

8. У додатку В 4 представлена система показників є методично обґрунтованою, однак доцільно більш чітко опису алгоритму трансформації традиційних статистичних індикаторів у показники інституційного аналізу, що сприятиме посиленню зв'язку між статистичною базою та її інституційною інтерпретацією.

Зазначені зауваження мають рекомендаційний характер, спрямовані на подальше поглиблення та вдосконалення окремих теоретичних і прикладних положень дисертаційної роботи та не знижують її загальної позитивної оцінки. У цілому дисертаційне дослідження вирізняється високим рівнем наукової обґрунтованості, логічною завершеністю, практичною значущістю отриманих результатів і відповідає встановленим вимогам до наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент».

Загальний висновок. Дисертаційна робота Гомона О.В. на тему: «Інституційне забезпечення управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств» є завершеним, самостійним і цілісним науковим дослідженням, у якому вирішено важливе наукове завдання, що має теоретичне та практичне значення.

Отримані результати характеризуються належним рівнем наукової новизни, теоретичної обґрунтованості та практичної значущості. У роботі сформовано комплексний підхід до дослідження інституційного середовища управління виробничою діяльністю, розроблено методичний інструментарій його оцінювання, виявлено інституційні дисфункції та обґрунтовано напрями їх подолання, а також запропоновано ефективні інструменти підвищення результативності управління в аграрному секторі.

Структура дисертації є логічною та послідовною, зміст відповідає поставленій меті й завданням дослідження, а використаний методичний інструментарій забезпечує достовірність і обґрунтованість отриманих результатів. Основні положення дисертації достатньо апробовані та відображені у наукових публікаціях автора, що підтверджує їх наукову цінність і відповідність вимогам до дисертаційних робіт. Дисертацію виконано з дотриманням вимог постанови Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах

